

УДК 351

К.А. Машенковкандидат економічних наук, докторант
Донецький державний університет управління**А.М. Балашов**доктор наук з державного управління, доцент
Буковинський державний фінансово-економічний університет**ПРИНЦИП ПРИРОДОВІДПОВІДНОСТІ В ДЕРЖАВНОМУ
УПРАВЛІННІ РОЗВИТКОМ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ**

Проаналізовано проблеми державної політики розвитку інформаційного суспільства в Україні шляхом екстраполяції у сферу державного управління принципу природовідповідності. Висвітлено конкуренцію тенденцій до гіперіндустріалізації та екологізації в українському державотворенні у процесі розгортання інформаційної хвилі цивілізаційного розвитку. Обґрунтовано доцільність і необхідність введення принципу природовідповідності в систему державного управління ризиками розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Ключові слова: державна політика розвитку інформаційного суспільства, екологічна політика, принцип природовідповідності, індустріальне суспільство, ноосферне суспільство.

I. Вступ

Українське державотворення не може стояти осторонь сучасних тенденцій цивілізаційного розвитку, які виявляються на сьогодні, насамперед, у переході від індустріального до інформаційного суспільства. Проте індустріальна епоха лишила на теренах України чимало не лише здобутків, а й негативних наслідків, серед яких і аварія на Чорнобильській АС.

У Законі України “Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2020 р.” зазначено: “Антропогенне і техногенне навантаження на навколишнє природне середовище в Україні у кілька разів перевищує відповідні показники у розвинутих країнах світу” [3]. У цьому важливому державному документі також наголошено на необхідності інтеграції екологічної політики до галузевих політик, а також обов’язковому врахуванні екологічної складової при складанні стратегій, планів і програм розвитку України, впровадженні екологічного управління, починаючи з державного рівня й закінчуючи рівнем підприємств та організацій, як це вже реалізується в країнах Західної та Центральної Європи.

Враховуючи зазначене вище, у Законі України “Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України” перед усіма суб’єктами державної влади поставлено вимогу ретельно прогнозувати наслідки прийняття державно-управлінських рішень у екологічному вимірі [1]. Тому в Законі України “Про Основні засади розвитку інформаційного

суспільства в Україні на 2007–2015 роки” є пункт щодо орієнтування процесів розбудови національного інформаційного суспільства на охорону навколишнього природного середовища. Зокрема, у цьому Законі йдеться про розвиток “співпраці органів державної влади та органів місцевого самоврядування з представниками громадськості, приватного сектору економіки, міжнародних екологічних організацій, вдосконалення системи управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та стабільного використання природних ресурсів за рахунок впровадження ІКТ; розширення доступу громадськості до екологічної інформації, своєчасного інформування про результати регіонального екологічного аудиту та екологічного моніторингу, прийняття рішень щодо екологічних проблем і врахування інтересів громадськості при їхньому вирішенні” [2].

Однак реалізація згаданих вище настанов на екологізацію державної політики розвитку інформаційного суспільства в Україні потребує свого наукового забезпечення. Тому наукові розвідки в зазначеному напрямі вже почали здійснювати як науковці, що опікуються проблемами державного управління розвитком інформаційного суспільства в Україні [14; 15], так і ті хто займається питаннями державної екологічної політики [5; 9–12; 15–17, 19; 20; 22]. Проте, попри важливість отриманих здобутків у сфері екологізації державного управління, вони є різноплановими, а тому потребують системно-інтегративного впорядкування. На наш погляд, це найдоцільніше зробити, долучивши до принципів державного управління найзагальнішого порядку принцип природовідпо-

відності, екстраполювавши його зі сфери педагогіки [21] і, відповідно, розширивши та творчо адаптувавши до проблем державного управління та державотворення.

II. Постановка завдання

Виходячи зі сказаного вище, метою статті є теоретико-методологічний аналіз природовідповідних і неприродовідповідних складових моделі інформаційного суспільства, розглянутих як цілі державного управління та ідеали державотворення.

III. Результати

Сучасне українське державотворення здійснюється в особливий історичний момент, коли суспільний розвиток на теренах України вже накопичив чималий, у тому числі гіркий, досвід розбудови індустріального суспільства та націлює свої орієнтири на розбудову інформаційної цивілізації. Індустріальний проект цивілізаційного розвитку, стартувавши близько трьохсот років тому у вигляді багатообіцяючої ідеї державотворення, суспільного й особистісного розвитку, було втілено в життя у формі соціалістичного й капіталістичного суспільства, які Е. Тоффлер вважав різними способами розгортання індустріальної хвилі цивілізаційного розвитку.

Таке практичне втілення тепер дає змогу виразно побачити не лише плюси, а й мінуси індустріалізації. Що ж стосується нового проекту державотворення та суспільного розвитку, то, попри наявність концепту "інформаційного суспільства" в урядових документах, його зміст лишається поки що недостатньо чітко визначеним.

Аналіз наукової літератури та буденних уявлень державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування дає підстави зробити висновок, що досі домінує уявлення про інформаційне суспільство як комп'ютеризоване суперіндустріальне суспільство, тобто пряме продовження індустріального суспільства, до якого в більшості громадян, державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування приязне ставлення істотно переважає над критичним. Адже індустріальне суспільство принесло певний рівень комфорту та широкий спектр благ цивілізації, які були недосяжні в попередні епохи, через що більшість людей поки готові прощати цьому соціальному ідеалу і забруднення довкілля, і "хвороби цивілізації" тощо.

Третя хвиля цивілізаційного розвитку розпочала своє розгортання із середини ХХ ст., тому риси інформаційного суспільства є поки що невиразними, але починають набувати чіткіших контурів на початку ХХІ ст. Однак, як це не парадоксально, але на тлі інерції ідеалів індустріального суспільства, інформаційне суспільство сутнісно починає виступати не стільки як продовження, скільки як діалектичне заперечення попереднього. Один з найвідоміших дослідників інду-

стріального й інформаційного суспільства пише: "Ця Третя хвиля історичних змін являє собою не пряме продовження індустріального суспільства, а радикальну зміну напрямку руху, часто повністю відкидаючи минуле. Відбувається повна трансформація настільки ж революційного характеру, як прихід індустріальної цивілізації 300 років тому. Більше того, що відбувається сьогодні – це не просто технологічна революція, а наближення абсолютно нової цивілізації в повному розумінні слова. При побіжному огляді явищ, які розглядалися вище, ми побачимо явний паралелізм змін одночасно на багатьох рівнях" [24, с. 251].

Децо далі Е. Тоффлер продовжує: "Фактично вже зараз ми можемо бачити ці основні риси і в деяких випадках навіть їх взаємозв'язок. Обнадіює те, що цивілізація Третьої хвилі, яка перебуває поки в зародковому стані, не тільки життєздатна в економічному та екологічному відношенні, але вона може бути – якщо ми докладемо до цього зусиль – більш сприятливою для людини і демократичною, ніж наша. Ні в якому разі мова не йде про неминучість цього. ... І водночас ми розраховуємо на виживання. І тому важливо знати, куди веде нас шлях цих змін. В якому світі ми будемо жити, якщо зуміємо уникнути небезпек, які нас чекають" [24, с. 252].

Інформаційне суспільство, на думку Е. Тоффлера, має розбудовуватися як демократична й гуманна цивілізація, яка підтримує рівновагу з біосферою й не потрапляє в небезпечну економічну залежність від решти світу [24, с. 257]. Тобто в цьому він фактично співзвучний з ідеями ноосфери, ноосферного суспільства та ноосферної державності [4; 7; 8]. Досягти такого варіанта реалізації інформаційного суспільства є важке завдання, але здійсненне.

"Зливаючись воедино, зміни сьогоднішнього дня спрямовують на життєздатну контрцивілізацію, альтернативну застарілій індустріальній системі, що втратила працездатність" [24, с. 257].

Таким чином, реалізація державного управління розвитком інформаційного суспільства в стратегічному аспекті може, на наш погляд, іти як природовідповідним, так і протиприродним шляхом з огляду на природу довкілля та людини. У цьому аспекті головною загрозою є збереження в ментальності державців та громадян інерції індустріального державного управління та державотворення. Адже проект індустріального суспільства базується на найконтрєкологічніших ідеях в історії людства, де держава виступає як апарат, який допомагає зорганізуватися суспільству на утвердження ідеї панування людини над природою.

Настанови щодо контрприродного державного управління як щодо біосфери, так і

щодо самої людини фактично зародилися ще на аграрній стадії цивілізаційного розвитку, тобто в умовах першої хвилі, а в умовах другої хвилі вони сягнули свого апогею, поставивши людство на межу екоциду. І якщо дотепер різні історичні форми державності були так і чи інакше організацією панування одних людей над іншими, а суспільства в цілому над природою, то місія державотворення та державного управління на інформаційній, третій хвилі цивілізаційного розвитку має, нарешті, повернути свій вектор від протистояння природі до природовідповідності. При цьому принцип природовідповідності в системі принципів державного управління повинен набути статусу принципу, крізь призму якого повинна відбутися реалізація фактично всіх інших принципів у всіх сферах державного управління. Якщо ж державне управління буде продовжувати слідувати пріоритетним цінностям техногенної цивілізації, а тим більше замість ноосферного варіанта інформаційного суспільства будувати суперіндустріальний його варіант, то реалізація есхатологічних сценаріїв розвитку людської історії перетвориться з антиутопії в реальність.

В ідеях ноосферного варіанта реалізації ідеї інформаційного суспільства фіксується принципово нова єдність суспільства та природи, яка опосередковується діяльністю такого феномену, як держава, в позитивному плані. Адже, як слушно зазначає український фахівець у галузі державного управління В.М. Мартиненко, діяльність держави може не лише не приводити до гармонізації суспільних відносин між людьми, а й, навпаки, спричиняти розбалансування як соціальних, так і природних систем. “Неминучість подальшого загострення глобальних проблем вказує на безперспективність розвитку людської цивілізації за заданим історією алгоритмом, – пише він. – За таких умов соціально-економічні процеси розвитку людської цивілізації в цілому, які ми зазвичай розглядаємо як об’єктивні, за своєю глибиною сутністю не є такими. Їх внутрішня природа надмірно суб’єктивізована й доведена до системного кризового стану діяльністю держав як владно впливових інститутів організації суспільної життєдіяльності людей, основних суб’єктів цивілізаційного розвитку, а тому сучасні локальні і глобальні соціо-економічні процеси виступають як результат суб’єктивно зумовлених державно-управлінською діяльністю механізмів формування й розвитку суспільних трансформацій” [18, с. 12].

У ході розбудови інформаційного суспільства феномен державності має шанс вийти на новий рівень державотворення, розірвавши те, що, на наш погляд, можна назвати “зачарованим колом державного управління”. Згаданий вище В.М. Мартиненко

слушно зазначає, аналізуючи проблеми демократизації державного управління, що “як це не парадоксально, але держава для самовідтворення й саморозвитку себе як суб’єкта державно-управлінської діяльності має постійно піклуватися про підтримання (або створення) життєво необхідних умов свого існування та розвитку – соціальних проблем. Виходить, що держава об’єктивно зацікавлена в наявності в суспільстві соціальних проблем і це є основною рушійною силою її самовідтворення й саморозвитку. Держава постійно вирішує ті соціальні проблеми, які сама ж раніше створила або, щонайменше, сприяла своєю управлінською діяльністю їх виникненню. Вирішуючи їх таким чином, держава сприяє розвитку проблемного суспільства, яке тому й проблемне, що воно трансформоване під впливом державно-управлінської діяльності” [18, с. 14–15].

Аналогічне явище, на наш погляд, наявне не лише у сфері вирішення соціальних проблем, а й екологічних. Тому демократизація механізмів державного управління повинна відбуватися у відносинах держави та суспільства шляхом переходу від панування до соціального партнерства, опосередковуючи взаємодію соціуму з природою доквілля та людини від довільного штучного перетворення до коеволюції. Це, у свою чергу, передбачає здійснення певних змін в аксіологічних і технологічних підвалинах орієнтації державотворення та державного управління, спираючись на принцип природовідповідності.

IV. Висновки

Державне управління розвитком інформаційного суспільства на теренах України розвивається як конкуренція двох орієнтацій: розбудови інформаційного суспільства як продовження індустріального, трансформуючи його в гіперіндустріальне та інформатизоване, ще більше посилюючи контрприродний характер відносин природи людини та доквілля, і як діалектичне заперечення індустріальної цивілізації, сфокусувавши зусилля на розбудові ноосферного варіанта інформаційного суспільства. Для ноосферної модернізації державного управління потрібно систему принципів державного управління доповнити принципом природовідповідності, який означає орієнтацію цінностей та цілей держави не на утвердження панування людини над природою, а на паритетність відносин людства з біосферою та вибір форм організації життєдіяльності громадян, адекватних видовій природі людини.

Перспективами подальших досліджень може бути подальша деталізація шляхів реалізації принципу природовідповідності в державному управлінні та державотворенні.

Список використаної літератури

1. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціально-

- ного розвитку України: Закон України від 23 березня 2000 р. № 1602-III // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2000. – № 25. – Ст. 195.
2. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.: Закон України від 9 січня 2007 № 537 V // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2007. – № 12. – Ст. 102.
  3. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2020 р.: Закон України від 21 грудня 2010 р. № 2818-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011. – № 26. – Ст. 218.
  4. Алексеева Л.А. В.И. Вернадский о социальных предпосылках становления ноосферы / Л.А. Алексеева // Ноосфера і цивілізація. – 2012. – Вип. 1. – С. 6–10.
  5. Амджадін Л. Соціологічні дослідження в коригуванні державної екологічної політики / Л. Амджадін // Соціальні виміри суспільства. – К.: Ін-т соціології НАНУ, 2001. – Вип. 4. – С. 166–176.
  6. Бек У. От индустриального общества к обществу риска / У. Бек // THESIS. – 1994. – № 5. – С. 161–168.
  7. В.И. Вернадский и ноосферная парадигма развития общества, науки, культуры, образования и экономики в XXI веке: коллективная монография: в 3 т. / под науч. ред. А.И. Субетто и В.А. Шамахова. – СПб.: Астерион, 2013. – Т. 2. – 588 с.
  8. Вернадский В.И. Биосфера и ноосфера / В.И. Вернадский. – М.: Айрис-пресс, 2007. – 574 с.
  9. Грищенко І.І. Аналіз механізмів державного управління станом довкілля в екокризовому регіоні України / І.І. Грищенко, В.М. Лобас // Державні механізми управління природокористуванням: зб. наук. праць ДонДУУ. – Донецьк, 2011. – Вип. 181 (Серія “Державне управління”). – Т. 12. – С. 331–342.
  10. Іванова Т.В. Державне управління сталим екологічним розвитком України та її регіонів у системі раціонального природокористування: теорія, методологія, перспективні напрями: монографія / Т.В. Іванова. – Донецьк: Юго-Восток, 2011. – 400 с.
  11. Іванова Т.В. Екологічно збалансований розвиток держави [Електронний ресурс] / Т.В. Іванова // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2010. – № 11. – Режим доступу: <http://www.dy.pauka.com.ua>.
  12. Ковалевська Ю.С. Державне управління процесами забезпечення екологічної безпеки в Україні: дис. ... канд. наук держ. упр. / Ю.С. Ковалевська. – Донецьк, 2009. – 20 с.
  13. Колесніков Б.П. Державне управління екологічними ризиками розвитку інформаційного суспільства / Б.П. Колесніков // Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ, 2010. – № 2. – С. 109–114.
  14. Колесніков Б.П. Державне управління розвитком інформаційного суспільства в Україні: монографія / Б.П. Колесніков. – Донецьк: Ноулідж, 2010. – 319 с.
  15. Крук В.Ю. Державні механізми управління розвитком екологічної демократії в регіонах / В. Крук // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. праць. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2009. – Вип. 2 (38). – С. 62–65.
  16. Лазор О.Я. Державне управління у сфері реалізації екологічної політики: організаційно-правові засади: монографія / О.Я. Лазор. – Л.: Ліга-Прес, 2003. – 542 с.
  17. Лазор О.Я. Екологічна експертиза як один із адміністративно-контрольних методів державного управління / О.Я. Лазор // Вісник УАДУ. – 2002. – № 1. – С. 125–129.
  18. Мартиненко В.М. Демократизація механізмів державного управління процесами суспільних трансформацій: автореф. дис. ... канд. держ. упр. / В.М. Мартиненко. – Донецьк, 2005. – 36 с.
  19. Нестеренко Н.М. Зміст екологічної функції держави / Н.М. Нестеренко // Розвиток продуктивних сил України: від В.І. Вернадського до сьогодні: матеріали ювілейної міжнародної наукової конф. (Київ, 20 березня 2009 р.): у 3 ч. / РВПС України НАН України. – К.: РВПС України НАН України, 2009. – Ч. 3. – С. 36–37.
  20. Нестеренко Н.М. Механізм реалізації екологічної функції держави / Н.М. Нестеренко // Трансформація національного законодавства через призму соціально-економічних аспектів розвитку суспільства: матеріали III-ї міжрегіон. наук.-практ. конф. (Полтава, 16 квітня 2009 р.). – Полтава: Полтавська філія МАУП, 2009. – С. 88–90.
  21. Пискунов А.И. Природосообразности принцип / А.И. Пискунов // Педагогическая энциклопедия: в 4 т. / гл. ред. И.А. Каиров, Ф.Н. Петров. – М.: Сов. энциклопедия, 1966. – Т. 3. – С. 508.
  22. Саєнко Ю.Л. Екологічний рух в Україні: проблеми побудови екологічно орієнтованого суспільства / Ю. Саєнко, Л. Амджадін // Екологічна політика та впровадження принципів сталого розвитку в Україні: участь громадськості: матеріали II Всеукр. конф. еколог. громад. – К.: Інфотерра, 2002. – С. 113–118.
  23. Тоффлер Э. Метаморфозы власти / Э. Тоффлер. – М.: АСТ, 2001. – 699 с.
  24. Тоффлер Э. Третья волна / Э. Тоффлер. – М.: АСТ, 2002. – 776 с.
  25. Тоффлер Э. Шок будущего / Э. Тоффлер. – М.: АСТ, 2003. – 557 с.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2013.

Машненко К.С., Балашов А.М. Принцип природосообразности в государственном управлении развитием информационного общества в Украине

Проанализированы проблемы государственной политики развития информационного общества в Украине путем экстраполяции в сферу государственного управления принципа природосообразности. Показано возникновение конкуренции тенденций к гипериндустриализации и экологизации в украинском государственном строительстве в процессе развертывания информационной волны цивилизационного развития. Обосновано необходимость введения принципа природосообразности в систему государственного управления рисками развития информационного общества в Украине.

Ключевые слова: государственная политика развития информационного общества, экологическая политика, принцип природосообразности, индустриальное общество, ноосферное общество.

Mashnenkov K., Balashov A. The nature conformity principle in public administration of information-oriented society development in Ukraine

The paper is aimed at studying the nature conformity and the unnaturalness conformity components of existent information-oriented society models, which are regarded as the aims of public administration and the high ideals and the most perfect types of state building.

Theoretical analysis of the problem has shown that accomplishment of public administration of information-oriented society development can be realized strategically not only the nature conformity way but also against-nature conformity way in consideration of nature, environment and humanity. The arrangements contra-nature public administration of the biosphere or the humans were based on the initial agrarian stage of the social development history that was first period, and during the second period they came to a head in their development, that was the consequences of the ecocide for humans. And now if different historical forms of policy were in any ways not only the state organizes of people domination over the others, but also the society domination over the nature, we have to say that it is time for changing direction of the social development history according to the new nature conformity principle for next, third, period information, which needs to be as the aims of public administration and the high ideals and the most perfect types of state building. This nature conformity principle in the public administration system of principles should take status the principle, through the prism of which must be reviewed by the implementation, in fact, all the other principles in all areas of public administration. If the public administration would continue to follow the priority values of anthropogenic civilization, and even instead of the noosphere variant of the information society to build its superindustrial variant, then the implementation of eschatological scenarios of human history turns antiutopia into reality.

In the ideas of noosphere option of implementing the idea of the information society is fixed completely new unity of society and nature, which is mediated by the activity of such a phenomenon as a state in positive terms. Democratization of the public administration mechanisms should take place as in the relationship of state and society through the transition from domination to social partnership and mediating the interaction of society and nature environment and human by the changing arbitrary artificial transformation into coevolution.

Key words: public policy development of the information society, environmental policy, principle природосообразности industrial society, society noosphere.